

Соціальні мережі як засіб поширення інформації про туристичні об'єкти (на прикладі об'єктів культурно-пізнавального туризму в Одеській області)

Хачатуров А.С., Дем'яненко С.О.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна, artem162016@gmail.com

Надішла до редакційної колегії: 10.02.2022.

Прийнята: 23.02.2022.

Анотація. У статті проаналізовано можливості соціальних мереж Facebook та Instagram для поширення інформації щодо об'єктів культурно-пізнавального туризму Одещини.

Визначено найбільш унікальні та естетично привабливі об'єкти, на основі яких був розроблений рейтинговий список, представлений у вигляді окремих постів на власному каналі у соціальній мережі Instagram. Метою дослідження був аналіз результатів одного тижня існування контенту та визначення ступеня зацікавленості жителів України об'єктами історико-культурної спадщини. Під час дослідження були використані методи моніторингу та аналізу інформації, а для створення каналу був застосований також метод систематизації. Розвиток соціальних мереж та легкість у поширенні ними інформації, робить дослідження актуальним, з точки зору підвищення обізнаності користувачів стосовно об'єктів, що мають рекреаційне значення. Дана робота може стимулювати подальший розвиток подібних досліджень стосовно інших видів туризму в Одеській області

Ключові слова: соціальні мережі, Facebook, Instagram, Одеська область, культурно-пізнавальний туризм

Social networks as a means of distributing geographical information (for the example of cultural and cognitive tourism in the Odessa region)

Khachaturov A., Demianenko S.

Taras Shevchenko National University, Kyiv, Ukraine, artem162016@gmail.com, sdemianenko@knu.ua

Abstract. This article analyzes the possibilities of social networks Facebook and Instagram to disseminate information about cultural tourism in the Odessa region. The most unique and aesthetically pleasing objects have been identified, on the basis of which a rating list has been developed, presented in the form of separate posts on its own channel on the social network Instagram. The main goal was to analyze the results of one week of content existence and determine the degree of interest of the people of Ukraine in the objects of historical and cultural heritage. Methods of monitoring and analysis of information were used. The systematization method was also used during the creation of the channel. The development of social networks and the ease with which they disseminate information, makes the study relevant in terms of raising user awareness of objects of recreational value. This work can stimulate the further development of similar studies on other types of tourism in the Odessa region

Keywords: Facebook, Instagram, Odessa region, cultural tourism

Вступ. Розвиток та популяризація культурно-пізнавального туризму позитивно впливає на розкриття туристичного потенціалу тієї чи іншої адміністративної одиниці. Перш за все, це

збільшення конкурентоспроможності певної області на ринку туристичних послуг, як національному так і міжнародному. По-друге, розвиток відповідної інфраструктури для обслуговування туристів, що створить додаткові робочі місця та покращення якості дорожнього полотна до туристичних об'єктів, що беззаперечно є важливим завданням для вирішення. І найголовніше – привернення уваги до історико-культурних пам'яток: їх збереження, охорона, реставрація, протидія незаконному зносу чи привласненню. Одещина має значний потенціал у цій сфері. Тут знаходяться різноманітні пам'ятки різних епох: Давньої Греції, Османської імперії, Російської імперії, тощо. Однак, на ринку туристичних послуг, область більшою мірою представлена причорноморськими курортними містами/селищами. Поїздки з метою культурно-пізнавального туризму, зазвичай, обмежуються власне м. Одесою, та частково м. Білгородом-Дністровським, ігноруючи інші райони області.

Тому, постає необхідність збільшити обізнаність населення України щодо усього потенціалу історико-культурних об'єктів області. Провідну роль у розповсюдженні інформації, на сьогодні, відіграє мережа Інтернет. Різноманітні форуми, веб-сторінки, соціальні мережі, тощо надають широку можливість розширити кругозір користувачів та привернути увагу до цікавих об'єктів та речей. Враховуючи той факт, що абсолютна більшість жителів держави має вільний доступ до електронної інформації, популяризація даних про об'єкти культурно-пізнавального туризму може мати позитивний ефект у широкій перспективі.

Визначити привабливість Одещини з точки зору розвитку культурно-пізнавального туризму дає змогу саме аналіз відповідних даних. Над дослідженням рекреаційно-туристичного потенціалу області працювало багато науковців. Значна кількість публікацій стосується загального вивчення потенціалу рекреаційних ресурсів Одеської області для організації туристичної діяльності. Враховуючи значущість об'єктів історико-культурної спадщини, їм присвячена досить велика частина досліджень. Переважно розкриваються теми споруд півдня області, м. Одеси, Білгорода-Дністровського та Ізмаїла. До цієї групи належать дослідження Михалюк О. (Михалюк, 2016), Ніколаєвої О. (Ніколаєва, 2018), Яковчука О. (Яковчук, 2020), Горун В. (Горун, 2013), Воробйової О. (Воробйова, 2011), Куниці М. (Куниця, 2020), та Яценко В. (Яценко, 2017).

У напрямку дослідження історико-культурної спадщини міста Одеси працювали: Дергачов В. (Дергачов, 2001), Галкіна А. (Галкіна, 2017), Письмак Ю. (Письмак, 2017), Постернак І. та Постернак С. (Постернак, Постернак, 2016) Тищук Є. (Тищук, 2013). У даних публікаціях подається детальна інформація щодо історії міста, його будівель, сучасного стану; висвітлюється не лише головні визначні місця міста, але й деякі маловідомі пам'ятки історії, місцевий колорит. Праця Добролюбського А. (Добролюбський, 2017) розкриває особливості Одеських катакомб; наводяться дані з історії, археології, сучасного стану та використання катакомб у туристичній діяльності.

Праці Давиденко І. (Давиденко, 2020) та Ярьоменка С. (Ярьоменко, 2020) стосуються загального опису потенціалу історико-культурних ресурсів області для ведення культурно-пізнавального туризму. Зазначається про необхідність раціонального використання та збереження об'єктів історії. Окремі доробки Красножон А. (Красножон, 2017) та Ромашук Р. (Ромашук, 2016) присвячені дослідженню пам'яток османського Акермана (фортеця, мечеть, церкви). Наголошується на унікальності цього міста, заснованого ще за часів Стародавньої Греції. Цінні роботи мають Татаринов І. (Татаринов, 2020) та Тимофієнко В. (Тимофієнко, 2006), де висвітлені особливості пам'яток німецьких поселень на півдні області. Ці маловідомі місця, однак вони мають унікальну архітектуру, що може слугувати значним фактором розвитку туризму в регіоні.

У праці Сторожук С. і Пронченко А. (Сторожук, Пронченко, 2018) висвітлюється інформація про палаци та маєтки Одеської області, як важливі елементи культурної спадщини. Область багата на дані об'єкти туризму та має значний потенціал. Праця Патокової Є.

(Патокова, 1959) висвітлює пам'ятки археології розташовані по течії р. Савранки в Одеській області. Район по течії річки відомий своїми поселеннями культури полів поховань черняхівського типу. Балджи М. у своїй праці (Балджи, 2014) досліджує особливості південної Одещини (Буджак) та розглядає перспективи її розвитку. Досить значна увага приділяється історико-культурній спадщині регіону. Тут знаходиться велика кількість церков, у тому числі протестантських німецьких кірх, руїни мечетей османської доби.

Об'єктом дослідження є територія Одеської області. Метою даного дослідження є вивчення соціальних мереж як засобу поширення інформації про туристичні об'єкти та аналіз створеного власного контенту у соціальній мережі Instagram, задля популяризації інформації стосовно потенціалу Одеської області у контексті розвитку культурно-пізнавального туризму та визначення ступеня зацікавленості громадян. Головними завданнями дослідження виступають: визначити об'єкти історико-культурної спадщини області, що можуть становити значний інтерес для розвитку культурно-пізнавального туризму; провести аналіз соціальних мереж для визначення ступеня висвітлення інформації та власне створити власний контент, обравши попередньо для цього мережу.

Матеріали і методи досліджень. Проведене дослідження базується на аналізі наукових літературних джерел та тематичного контенту соціальних мереж Facebook та Instagram. Контент сайтів мережі та соціальних мереж вивчалися методом моніторингу інформаційних ресурсів, зокрема, методом веб-сервер-аналізу, що полягає у вивченні тематичного змісту сайтів в мережі Інтернет в режимі он-лайн для виявлення наявності або відсутності визначених пошуковими потребами кількісних і якісних характеристик. Ефективність даного методу обумовлена максимальною наближеністю до способів пошуку заданих категорій інформації звичайними користувачами офіційних сайтів. Для проведення дослідження було обрано Instagram як найбільш зручну платформу для створення власного каналу поширення географічної інформації. Для визначення тематики наповнення та концепції контенту, були використані методи порівняння, систематизації та аналізу, що дало змогу виділити зручний і цікавий, більшості користувачам, формат. Завдяки методам моніторингу інформаційних ресурсів, були визначені основні тенденції поширення даного виду географічної інформації серед користувачів.

Результати та їх аналіз. Першим етапом роботи, було проведення аналізу наявних літературних джерел, що зазначалися вище, задля виокремлення головних об'єктів історико-культурної спадщини Одещини, що становлять та можуть становити у подальшому високу атрактивність. Переважна їх більшість знаходиться в Одесі, Білгороді-Дністровському та на південному сході області – в історико-культурному регіоні Буджак. При цьому, важливо розуміти, що південна Одещина стикається з проблемою погано розвинутої туристичної інфраструктури, що уповільнює розвиток культурно-пізнавального туризму регіону.

Наступний крок – дослідження можливостей мережі Інтернет для поширення інформації стосовно туристичних ресурсів того чи іншого регіону. З огляду на стрімкий розвиток інформаційних технологій у XXI ст. можна простежити відповідне зростання популярності соціальних мереж, які не тільки відіграють роль засобів для спілкування і комунікації, а ще й інформативних чи розважальних ресурсів. Тому, найбільш доцільним є моніторинг саме соціальних мереж для визначення ступеня зацікавленості жителів України рекреаційним потенціалом Одеської області та роллю її об'єктів історико-культурної спадщини і розвитку туризму..

Для пошуку необхідної інформації використовувались ресурси мереж Facebook та Instagram: сторінки, групи, спільноти, окремі пости (табл. 1). Загалом у мережі Facebook було знайдено 10 публікацій, які відповідали параметрам пошуку, з них 4 – відноситься до локальних груп області. Абсолютна більшість відноситься до загальних груп, пов'язаних із подорожами по Україні, де розповідається про пам'ятки історико-культурної спадщини

Одеської області. Значна увага в них приділяється спадщині м. Одеса та Аккерманській фортеці у м. Білгород-Дністровський.

Таблиця 1 Аналіз соціальних мереж [укладено авторами за результатами власних досліджень]

№ п/п	Назва спільноти/публікації	Мережа	Інформація
1	«ОДЕССА и все о ней»	Facebook	Висвітлюється найрізноманітніша інформація щодо Одеси, її історії, цікаві факти, відомих жителів та визначних історико-культурних споруд
2	«Архітектурна спадщина України»	Facebook	Група присвячена висвітленню унікальних історико-культурних пам'яток нашої держави. Значна увага приділяється м. Одеса, як одному з найбільших міст України з великою архітектурною спадщиною
3	«Департамент культури та розвитку Одеської міської ради»	Facebook	Дана сторінка присвячена визначенню туристичного потенціалу м. Одеса, популяризацію міста на міжнародному ринку туристичних послуг. Враховуючи багатий історико-культурний потенціал міста, на ньому сконцентрована значна увага департаменту.
4	Ukrainer_net	Instagram	На сторінці групи подається інформація щодо цікавих місць України. Представлена детальна інформація щодо історико-культурних пам'яток Одеси та Буджаку
5	Публікація «Акерманська фортеця», група «Європейська Солідарність»	Facebook	Публікація направлена на збільшення інтересу українців до історико-культурних пам'яток власної держави та розкриває особливості будівництва фортеці, її місцезнаходження, значення, тощо
6	«Ukraine Travelling»	Instagram	Даний канал присвячений подорожам по Україні та висвітлює найцікавіші її місця. Декілька публікацій цього каналу присвячені Одесі, головна увага сконцентрована саме на історичному центрі міста
7	«Visit UA»	Instagram	Даний канал, як і попередник висвітлює цікаві місця України, задля популяризації туризму. Декілька публікацій присвячені Одесі та Аккерманській фортеці, що у Білгород-Дністровському
8	Публікація «Церква Св. Іоанна Богослова» канал «Travel to Ukraine»	Instagram	Дана публікація висвітлює унікальну архітектуру величної церкви Св. Іоанна Богослова у с. Покровка, Одеської області
9	Публікація «Замок монстрів», канал «My magical Ukraine»	Instagram	Публікація присвячена інформації щодо маєткового комплексу початку ХХ ст. у м. Одеса
10	Публікація «Палац Ашкеназі», канал «My magical Ukraine»	Instagram	Представлена інформація щодо маловідомого палацу сім'ї Ашкеназі на Французькому бульварі в Одесі
11	Публікація «Млин в Будеї», канал «My magical Ukraine»	Instagram	Подана інформація, щодо млина ХVІІІ ст. У с. Будеї, Одеської області
12	Публікація «Курортне», група «Подорожуючи Україною»	Facebook	Користувачем передані враження від відпочинку с. Курортне в Одеській області. Окрім пляжів, акцентується увага на одному з найстаріших в Україні маяків, що розташований поблизу села
13	Публікація «Білгород-Дністровська фортеця», група «Подорожуючи Україною»	Facebook	Подана інформація, щодо історії та архітектури Білгород-Дністровської фортеці у Одеській області

14	Публікація «Палац-садиба Курісів», група «Подорожуючи Україною»	Facebook	Публікація висвітлює інформацію щодо маловідомого палацу-садиби Курісів у с. Петрівка, Одеської області
15	Публікація «Незвідана Одещина», група «Windrose – reliable wings»	Facebook	Публікація присвячена висвітленню цікавої інформації, щодо туристичного потенціалу Одеської області. Значна увага приділяється історико-культурній спадщині, а саме історичний центр Одеси, Аккерманська фортеця, пам'ятки регіону Буджак
16	Публікація «Туризм / Мандрівник світу Теодор Резвой», група «Спортивна Одещина»	Facebook	Дана публікація представляє собою інтерв'ю із світовим мандрівником на тему туристичного потенціалу Одеської області. Група пропагує активний відпочинок та дослідження маловідомих місць, тож в інтерв'ю приділена увага маловідомим місцям області, зазначається про історико-культурні пам'ятки південної Одещини
17	Публікація «Каталог туристичних об'єктів Одеської області за видами туризму», група «Управління туризму, рекреації та курортів Одеської ОДА»	Facebook	Дана публікація представляє собою дуже цінний матеріал, адже надає головні свідчення щодо усіх туристичних об'єктів, що можуть бути використані в організації культурно-пізнавального туризму в області.

Окремі групи, загалом, розкривають туристичний потенціал області, однак концентрують значну увагу на висвітленні саме історико-культурних ресурсів. Поміж цього варто відзначити публікації з інформацією щодо палацу-садиби Курісів у с. Петрівка та найдавнішого маяку в Україні поблизу с. Курортне. Не можна не сказати про унікальний каталог туристичних об'єктів області, складений управлінням туризму, рекреації та курортів Одеської ОДА, де можна знайти усю інформацію щодо історико-культурних пам'яток області.

У мережі Instagram було знайдено відповідно 7 публікацій у п'яти каналах, всі вони належать до груп із тематикою подорожей по Україні. Незважаючи на це, вони розкривають значно більше інформації щодо унікальних та маловідомих місць Одещини, менше концентруючи уваги на загальновідомих Одесі та Білгород-Дністровському, що, беззаперечно, є перевагою, в порівнянні з мережею Facebook. Як приклад, можна навести млин XVIII ст. у с.Будеї та церкву Св. Іоанна богослова у с. Покровка. Окрім цього, в мережі Instagram більш детально висвітлена інформація щодо туристичного потенціалу регіону Буджак на півдні Одещини, що має значний потенціал, однак малу популярність.

Виходячи з результатів отриманих в ході дослідження контенту інформаційних ресурсів, можна зробити висновок, що у мережі Facebook та Instagram приблизно однаково висвітлюється туристичний потенціал області, однак Instagram надає більш унікальний та неповторний контент. Загалом, тематика культурно-пізнавального туризму достатньо розкривається у соціальних мережах, однак все ще є «білі плями» стосовно спадщини міст південної Одещини, залишків німецьких поселень, тощо. Тому є доцільним розробка власного контенту щодо об'єктів історико-культурної спадщини для організації культурно-пізнавального туризму в Одеській області задля комплексного представлення туристичного потенціалу та висвітлення не лише відомих, а й «забутих» пам'яток історико-культурної спадщини, що можуть в майбутньому слугувати потужним каталізатором розвитку туристичної галузі Одещини.

Наступним етапом було створення власного каналу та виходячи з вищенаведених даних було прийняте рішення обрати мережу Instagram, адже, вона має досить значне коло користувачів, однак низьку частку спільнот пов'язаних безпосередньо з туризмом в Одеській області. Концепція каналу полягала у висвітленні десяти найбільш цікавих об'єктів історико-

культурної спадщини. Подібні рейтингові списки користуються популярністю серед користувачів Інтернет, адже висвітлюють лише головну інформацію, не навантажуючи зайвим текстом.

Загалом було опубліковано десять постів, кожний з яких містить фотографію об'єкта та коротку інформацію щодо історії будівлі, архітектурної привабливості та унікальності, відомих людей що пов'язані з місцем, та сучасний стан споруди. Також під кожним постом було розміщено декілька хештегів задля поширення інформації серед користувачів. До головних об'єктів, за якими була представлена інформація, належать:

- **Аккерманська фортеця** у м. Білогірод-Дністровський – історико-культурна пам'ятка, що знаходиться на території давньогрецького міста Тіра. Одна з найбільших фортець на теренах Східної Європи. Тривалий час використовувалася Османської імперією, що відобразилося в архітектурі. Наразі функціонує, як музей-заповідник, на її території проводяться різноманітні фестивалі.

- **Одеський театр опери і балету**. Збудований у 1809 р. у стилі бароко. Театр має пишне архітектурне оздоблення, на фронтоні будівлі встановлені бюсти російських діячів культури та мистецтва – Гоголя, Пушкіна, Глінки, Грибєдова. Був одним із головних театральних закладів Російської імперії. Тут проводились вистави П. Чайковського, Н. Римського-Корсакова, С. Рахманінова, тощо. Наразі функціонує за призначенням та є однією з головних пам'яток Одеси.

- **Воронцовський палац** у м. Одеса. Збудований у 1828 р. у стилі ампір. Розташовується на місці колишньої османської фортеці Хаджибей. Комплекс ансамблю має пишне оздоблення та є однією з відомих пам'яток Одеси.

- **Палац-садиба Дубецьких** у с. Василівка. Збудована між 1830 і 1854 роками. Ансамбль включає руїни палацу та прилеглий парк із фонтаном. Пам'ятка славиться тим, що тут виріс та проживав найвідоміший пацієнт З.Фрейда Сергій Панкєєв. Наразі перебуває у занедбаному стані, є ризик повної руйнації унікального об'єкта.

- **Палац-садиба Курісів** у с. Курісове. Збудований упродовж XIX ст. у стилі еkleктики, що надає особливе значення будівлі; стиль ансамблю нагадує турецькі споруди. Наразі територія палацу перебуває на реставрації.

- **Грязелікарня Андрієвського** у м. Одеса. Збудована наприкінці XIX ст. та є першою грязелікарнею в Україні. З моменту заснування і до сьогодні функціонує як санаторій на березі Куяльницького лиману. Знаходиться у досить доброму стані збереженості.

- **Мала мечеть** в м. Ізмаїл. Колишня османська мечеть, споруджена у XV-XVI ст. Єдина частина турецької фортеці, що збереглася до наших днів. Наразі є частиною ізмаїльського музею Суворова та не функціонує за призначенням.

- **Церква Івана Богослова** у с. Покровка. Православний храм, збудований на початку XX ст.. Є точною копією храму у м. Відень в Австрії. Наразі функціонує за призначенням та входить до багатьох туристичних маршрутів області.

- **Собор Пресвятої Трійці** у с. Лиманське. Руїни католицького собору у колишньому німецькому постеленні Кандель. Збудований у 1892 р. у стилі неоренесансу. Був остаточно закритий у радянські часи.

- **Собор Успіння Пресвятої Богородиці** у с. Лиманське. Руїни католицького собору у колишньому німецькому постеленні Кандель. Збудований на початку XX ст.. Тривалий час був найбільшим римо-католицьким собором південної України. Наразі збереглися лише руїни.

Найбільшу кількість вподобань користувачів набрали публікації, щодо собору Успіння Пресвятої Богородиці та собору Пресвятої Трійці у с. Лиманське (51 та 32 вподобань відповідно), що може свідчити про нерозкритий туристичний потенціал поселень німецьких колоністів та відносно високу ступінь зацікавленості користувачів (рис. 1,2).

Рис. 1 Собор Пресвятої Трійці (<https://cutt.ly/YTvgx3W>) (<https://cutt.ly/vTvgnlI>)

Рис. 2 Собор Успіння Пресвятої Богородиці

Загалом, середня кількість вподобань на каналі складає 23. Найменшу кількість набрали Одеський театр опери і балету та палац-садиба Дубецьких (по 16 у кожного). За тиждень існування каналу, станом на 10:00, 28.02.2021 нараховувалось 311 підписників. Така кількість, є свідченням високого інтересу користувачів до непізнаних унікальних об'єктів історико-культурної спадщини, що може позитивно вплинути на розвиток культурно-пізнавального туризму Одещини.

Висновки. Викладений матеріал дає змогу побачити, значний вплив соціальних мереж на формування уявлення користувачів щодо того чи іншого матеріалу. Україна має низку районів зі значним туристичним потенціалом, який, однак, не має достатнього рівня розвитку. Тому, задля поширення знань, стосовно рекреаційно значущих об'єктів доцільно використовувати ресурси соціальних мереж. Це може привернути увагу багатьох користувачів та, відповідно, позначитись на підвищенні числа самодіяльних турів до місцевості. Розвиток останніх може викликати інтерес влади та інвесторів, що стимулюватимуть розвиток туризму в регіоні. Популяризація інформації щодо туристських об'єктів є актуальною для усіх регіонів України без виключення, соціальні мережі виступають найпростішим та найефективнішим способом для цього.

Список використаних джерел

- Baldzhy M.D. Stan ta perspektyvy rozvytku terytorii ukrainskoho Budzhaku // ONEU. 2014. S. 28-32.
- Vorobiova O.A. Problemy ta perspektyvy rozvytku rekreatsiino-turystychnoi diialnosti v pivdennykh raionakh Odeskoi oblasti // Ekonomichni innovatsii, Vyp. № 44. 2011. S. 46-56 (in Ukrainian).
- Halkina A.O. Kulturna spadshchyna «staroi» Odesy // Naukovyi visnyk PNPu im. K.D. Ushynskoho. 2017. S. 153-154 (in Ukrainian).
- Horun V. Otsinka rekreatsiino-resursnoho potentsialu Odeskoi oblasti // Naukovyi visnyk LNU im., Franka. Seriia heohrafichna. 2013. S. 24-31 (in Ukrainian).
- Davydenko I.V. Kulturnyi turizm yak suchasnyi napriamok vykorystannia ta zberezhenia istoryko-kulturnoi spadshchyny Odeskoho rehionu // Naukovyi visnyk ONEU. 2020. S. 187-197 (in Ukrainian).
- Derhachov V. Fenomen Odesy // Den. - 2001. - 31 serpnia. - S. 16 [Electronic source] Acces mode <http://incognita.day.kyiv.ua/fenomen-odesi.html> (in Ukrainian).
- Dobroliubskiy A.O. Odeski katakomby yak unikalnyi istoryko-arkheolohichniy dzherelnyk // Podzemnye sooruzheniya Odessy y Odeskoi oblasti : sbornyk materyalov I nauchno-praktycheskoi konferentsyy (11–12 noiabria 2017 h.). — Odessa : Fond yzucheniya y sokhraneniya naslediya Odessy «Pamiat», 2017. — S. 5–8 (in Ukrainian).

- Krasnozhon A. Shchodo kultovykh sporud osmanskoho Akermanu u svitli ostannikh publikatsii // Naukovyi visnyk PNPu im. K.D. Ushynskoho. 2017. S. 125-133 (in Ukrainian).
- Kunysia M.P. Rekreatsiino-turystychnyi potentsial Odeskoi oblasti: struktura, suchasnyi stan ta perspektyvy vykorystannia // Poltava. 2020 S. – 79 (in Ukrainian).
- Mykhaliuk O.L. Mykhailiuk O.L. Analiz pryrodno-resursnoho, kulturnoho i ekolohichnoho potentsialiv dlia rozvytku turyzmu v Odeskii oblasti // Naukovyi visnyk ONEU. 2016. №4(236). S.204-217.
- Nikolaieva O.I. Rekreatsiyni hospodarskyi kompleks Odeskoho rehionu : avtoref. dys. ... kand. heohr. nauk : 11.00.02. Kharkiv, 2018. 20 s (in Ukrainian).
- Patokova Ye.F. Arkheolohichni pamiatky po techii r. Savranky // Materialy po arkheolohyy Severnogo Prychernomoria: Sb. nauchn. tr. — 1959. — Vyp. 2. — S. 131-134 (in Ukrainian).
- Pysmak Yu.O. Problemy zberezhenia ob'ektiv arkhitekturnoi spadshchyny Odesy, stvorenykh pid vplyvom brytanskoj arkhitektury // Naukovyi visnyk ODABA. 2017. S. 148-149 (in Ukrainian).
- Posternak I. M., Posternak S.O. Orhanizatsiina struktura dlia rekonstruktsii budivel istorychnoi zabudovy Odesy // Naukovyi visnyk ODABA. 2016. S. 51-59 (in Ukrainian).
- Romashuk R.Iu. Bilhorod-Dnistrovska fortetsia – unikalna pamiatka oboronnoi arkhitektury KhIII-KhV st. na Pivdni Ukrainy // Naukovyi visnyk ONU im. Mechnykova. 2016. S. 270-272 (in Ukrainian).
- Sotsialna merezha Instagram [Electronic source] Acces mode <https://www.instagram.com/?hl=ru> (in Ukrainian).
- Sotsialna merezha Facebook [Electronic source] Acces mode <https://uk-ua.facebook.com/>(in Ukrainian).
- Storozhuk S., Pronchenko A. Doslidzhennia kulturnoi spadshchyny Odeskoi oblasti. Palatsy ta maietky // Naukovyi visnyk KNUBA. 2019. S. 126-134 (in Ukrainian).
- Tatarynov I. Arkhitektura suspilnykh ta relihiinykh sporud nimetskykh kolonii Pivdennoi Bessarabii // Naukovyi visnyk IDHU. 2020. S. 55-61(in Ukrainian).
- Tymofiienko V. Tserkvy nimetskykh kolonistiv v Pivdennii Ukraini // Naukovyi visnyk IDHU 2006.
- Tyshchuk Ye. Dyvosvit Pivdennoi Palmiry // Viche №9(35). 2013. S. 56-58. [Elektronnyi resurs] Rezhym dostupu - <https://cutt.ly/nkDP7cZ> (in Ukrainian).
- Iakovchuk O.V. Problemy ratsionalnoho vykorystannia resursnoho potentsialu Odeskoi oblasti v turystychnii sferi // Naukovyi visnyk KNTEU. 2020 (in Ukrainian).
- Iaromenko S.H. Pamiatky kulturnoi spadshchyny Odeskoho rehionu yak potentsial dlia rozvytku turyzmu // Naukovyi visnyk ONEU. 2020. №45. S. 198-205 (in Ukrainian).
- Iatsenko V.A. Shliakhy pidvyshchennia efektyvnosti upravlinnia sferoiu rekreatsii ta turyzmu v Odeskii oblasti // Natsionalna akademiia derzhavnoho upravlinnia pry Prezydentovi Ukrainy. 2017. S. 237-248 (in Ukrainian).